

lalása elég indok lehetett a magyar katonai jelenlét aktivizálódására, mégis egyszerűen hihetetlen, hogy a korabeli források említés nélkül hagyták volna egy magyar csapat sikeres, több hónapos dél-italiai akcióját, ami ráadásul két fontos, a normann Godefroi de Conversano által korábban birtokba vett kikötőváros elfoglalásával s azok Velencének való átadásával járt volna. Ráadásul Pauler Gyula a magyar akció 1107. október 9., Bohemund balkáni támadása utánra teszi, a legújabb magyar történeti kronológia 1108 nyarára. Mások szerint nagyobb valószínűsége lenne a hadjáratnak 1101-ben, amikor Roger, a magyar királyné apja, Robert Guiscard testvére, meghalt, amire legutóbb Tuzson János is utalt,⁵ de a magyar hadjáratnak ebben az évben sem maradt nyoma a forrásokban.

Theotokis könyve sajtóosan egyesíti az ismeretterjesztő és szakmai fejezeteket, ami egy könnyen olvasható, izgalmas szakkönyvet eredményezett. A könyv megállapításai sokban tisztázzák a normann–bizánci kapcsolatokat, miközben a korabeli, a magyar történelem szempontjából meghatározó balkáni erőviszonyokra is fontos információkat tartalmaznak, és igazolják, hogy szükség van jól ismert esemény sorok hadtörténeti szempontú újra olvasására és újra értékelésére.

Veszprémy László

SUSAN B. EDGINGTON – LUIS GARCIA-GUIJARRO (ED.)

JERUSALEM THE GOLDEN
The Origins and Impact of the First Crusade

*(Outremer. Studies in the Crusades and the Latin East, 3. Brepols Publisher,
398 o. 89 € ISBN 978-2-503-55172-2)*

A kötet története régre nyúlik vissza. Még 1995-ben, az 1095-os első keresztes háború megindításának 900. évfordulójára rendeztek egy konferenciasorozatot a reconquista hazájában, Madrid, Huesca és Teruel helyszínekkkel, ám eddig nyomtatásban csak a madridi előadások jelentek meg. Jelen kötet a huescai konferencia jegyzeteiben naprakésszé tett előadásait, valamint a kiesők pótlására a témakör legkiválóbb szakembereitől a kötet számára felajánlott tanulmányokat adja közre. A kötet megjelenése jelzi, hogy változatlanul tart a keresztes háborúk mágikus vonzása, s a kiadók sosem látott mennyiségben adják ki a korszak forrásait modern nyelvi fordításban, valamint tanulmánykötetek sorát. Ebben a mennyiségben már nem is lehet csak a valóban fontos témákra szorítkozni, sok minden bekerül az érdekességek közül is, de szerencsére jelen kötet színvonalára garancia a kötet két, neves szerkesztője, Susan B. Edgington, a Queen Mary University of London tanára, valamint Luis García-Guijarro a zaragozai egyetem oktatója.

Az első nagy fejezet az első keresztes háború (1095–1099) létrejöttével és hátterével foglalkozik. Itt olvasható a közben elhunyt H. E. J. Cowdrey (University of Oxford) elsősorban VII. Gergely pápa leveleire támaszkodó mentalitástörténeti tanulmánya arról, hogy a katonák számára lehetővé tett lelki kiváltságok mekkora szerepet játszottak a kor gondolkozásában (*The New Dimensions of Reform: War as a Path to Salvation*). A kutatás nagy alakja, Jean Flori (CNRS, Paris), számos hasonló témájú monográfia szerzője¹ ugyanezt a témát vizsgálta a hadjárat többszörös szakralizációja tekintetében (*Jérusalem terrestre, céleste et spirituelle: trois facteurs de sacralisation de la première croisade*). Az evilági szent helyek visszaszerzése mellett legalább akkora szerepe volt az apokaliptikus várakozásoknak és a hitetlenek megtérítése általános missziós programjának, ami többek között a zsidókkal kapcsolatos elvárásokban is fontos szerepet játszott.

⁵ *John Tuzson*: István II (1116–1131): A Chapter in Medieval Hungarian History. Boulder, East European Monographs, 2002. 23–25. o.

¹ Lásd ismertetésünket *Jean Flori*: La Première Croisade. Bruxelles, Complexe, 1992. *Had történelmi Közlemények*, 108. (1995) 4. sz. 140. o.

A közvetlen hadtörténeti tárgyú írások sorát Manuel Rojas (Extramadura Egyetem) írása nyitja (*Eleventh-Century Warfare in Western Europe*), amelyben több szempontot is érint. Így kitér a normann harcmodorra, a korabeli csatakerülő stratégiára, a krónikaíró egyháziak lehetséges harci képzettségére, a középkori hadvezérek hadművészeti ismereteire s általában a csatarekonstrukció lehetőségeire és korlátaira, az IMP (Inherent Military Probability) alkalmazhatóságára a középkori hadieseményekben.

Mike Carr (University of Edinburgh) az itáliai városállamoknak a keresztes háborúba való bekapcsolódását vizsgálja (*Between Byzantium, Egypt and the Holy Land: The Italian Maritime Republics and the First Crusade*). Nem meglepő, hogy az itáliai kereskedők már az első hadjárat megindulása előtt évtizedekkel a helyszínen voltak, a velenceiek Alexandriában és a Bizánci Birodalomban, az amalfiak magában Jeruzsálemben. A gazdasági erejükre jellemző, hogy a genovaiak egy-egy flottát szereltek fel 1097 és 1099-ben, majd 1104-ig további négyet, ez idő alatt Pisa kettőt, Velence pedig egyet. Mindegyik város esetében vizsgálja a vallási, politikai és kereskedelmi érdekek sajátos konfliktusát az egymás közötti, a Bizánccal, a keresztesekkel, valamint a muszlimokkal folytatott kapcsolatokban. E fejezet végén Robert Somerville (Columbia University) a kevésbé ismert 1095 utáni zsinatok történetével, a Nyugat és Kelet közötti híráramlás rekonstruálásával keres választ a fennmaradt források hiányaira (*The Crusade in the Councils of Urban II beyond Clermont*).

A második nagy rész a hadjárat eseményeivel és annak elemzésével foglalkozik, értelem szerűen a tanulmányok jó részében hadtörténeti megközelítésben. A sort ismét a korszak egyik elismert kutatója, Jonathan Riley-Smith (University of Cambridge) nyitja a keresztes sereg zarándok jellegének a vizsgálatával (*An Army on Pilgrimage*), markáns különbséget téve a fegyveres és fegyvertelen zarándokok között, mivel a hagyományos zarándokok 1095 után sem viseltek fegyvert. Judith Bronstein (University of Haifa) a korabeli zsidóságra vonatkozó különböző vélemények közül megemlíti, hogy a középkori askenázi zsidóság között az aposztázia sokkal elterjedtebb lehetett, mint az a korabeli zsidó krónikákból kitűnik; másfelől a szent háború kiváltotta a keresztény társadalom megtisztulásának és egységesítésének az igényét, ami előidézte a zsidó pogromokat, s utal arra is, hogy a keresztény martirologiumoknak kimutatható hatása volt a zsidó krónikákban (*1096 and the Jews: A Historiographic Approach*).

A középkori hadtörténetírás nagy alakja, John France a Jeruzsálem elfoglalása előtti – látszólag elpazarolt – év politikai és hadi történéseit próbálja megvilágítani.² Az 1098. június 28-i antiochiai győzelem felszínre hozta a nyugati csapatok megosztottságát, s elsősorban a Bizánccal való kapcsolatok eltérő megítélését, a késlekedéssel részben a császárnak akartak időt biztosítani, hogy személyesen odaérjen. A Fátimida Egyiptommal való szövetség lehetősége Jeruzsálem esetleges vértelen megszerzésében szintén szerepet játszhatott a halogatásban. A Bizánc ellenes lassú fordulat érlelődésében meghatározó volt a latin vezérek szeptember 11-i levele II. Orbánhoz, amely már megelőlegezte Bohemund vezető szerepét, s jelezte esélyeit az Antiochia feletti fennhatóság kisajátítására. 1099-re a latin sereg létszáma is csökkent, jó ha 1300 lovasuk és 12 ezer gyalogosuk maradt, ami érthetővé teszi, hogy soraikat rendezni kellett, valamint azt a sietséget is, amivel 1099. május 16. után megtették a Tripoli–Jeruzsálem utat, hogy megelőzzenek egy várt Fátimida felmentő sereget (*Moving to the Goal, June 1098–July 1099*). Luis García-Guijarro (Zaragozai Egyetem) az imént említett 1098. szeptemberi levelet járja körül és emeli ki annak jelentőségét (*Some Considerations on the Crusaders' Letter to Pope Urban II*).³ A fejezet utolsó előtti tanulmányában Stephen Spencer (Queen Mary University of London) az elbeszélő források érzelmek által motivált nyelvezetével foglalkozik, különösen érdekes megjegyzésekkel a férfi hősök, vezérek sírva fakadására (*Constructing the Crusader: Emotional Language in the Narratives of the First Crusade*), míg a záró dolgozatban Alan V. Murray (University of Leeds) Jeruzsálem 1099. júliusi elfoglalása kapcsán a szövegek forrásértékével (*The Siege and Capture of Jerusalem in Narrative Sources of the First Crusade*), külön

² Lásd ismertetésünket *John France* (szerk.): *Medieval Warfare 1000–1300*. Ashgate, Aldershot, 2006. *Had történelmi Közlemények*, 119. (2006) 1101–1108. o.

³ A levél annál érdekesebb, mivel nem került lefordításra a legutóbbi válogatásban, vö. Az első és második keresztes hadjárat korának forrásai. Ford., jegyz., az utószót írta *Veszprémy László*. Budapest, Szent István, 1999.

figyelmet szentelve a nyugatiak vérengzésének megokolására a forrásokban, s finom különbséget téve a résztvevő és a szemtanú hitelessége között.

A keresztes háború hatását vizsgáló fejezetekben Michael Brett (School of Oriental and African Studies, University of London) vázolja a muzulmán erők, az Abbászidák, Fátimidák és szeldzsukok ellentéteit, ami katonapolitikai háttérül szolgált a latin államok megszületésének, s részletezi a megkésett és sokáig sikertelen Fátimida ellentámadások okait. (*The Muslim Response to the First Crusade*). Sophia Menache (Haifai Egyetem) a korabeli forrásokban a muszlimokra vonatkozó érzelmi töltetű reakciók változását mutatja be,⁴ s azt, hogy az alapvető negatív megítélés mögött a muszlimok hogyan ágyazódtak be a keresztény értékrendbe, miként a nyugatiak maguk is „keletieké” váltak a Szentföldön, kisajátítva azt teljesen maguknak (*After the Conquest: Emotions from the Holy Land*). Sini Kangas (Helsinki Egyetem) a gyermekeknek hívott, de valójában inkább fiataloknak a keresztes társadalomba való beilleszkedését vizsgálja, általános kitekintéssel a fiatalok szerepére, oktatására és katonai képzésére a korabeli lovagi világban (*Growing Up to Become a Crusader: The Next Generation*).

A negyedik, s egyúttal utolsó szempont a hadjárat utóélete. Rendkívül érdekes az itáliai városállamokban a hadjárat emlékének a fokozatos intenzívebbé válása, amit Elena Bellomo (Cardiff University, Veronai Egyetem) mutat be tanulmányában (*Rewriting the Past: The First Crusade in the Memory of Italian Communal Cities*). Az első keresztes háború egyszeri és – amint később kiderült – megismételhetetlen sikere volt a nyugati világnak. A legkülönbözőbb területeken igyekeztek, részben utólagosan és a valóságot meghamisítva, emléket beemelni a helyi, nemzeti, városi vagy dinasztikus historiográfiába. A későbbi századokban így vetélkednek a milánóiak és firenzeiek, vajon Cucco vagy Pazzino de Pazzi hágott-e fel elsőként Jeruzsálem falaira – noha egyikük sem volt ott –, miként a Viscontik címerének eredetét még az újkorban is e hadjárat eseményeire vezették vissza.

A középkori szépirodalmi utóélet egyik legismertebb alkotása, az 1200 körüli *Chanson d'Antioche*, ami kapcsán Simon Parsons (Royal Holloway, University of London) elemzése a hadjárat hőseinek irodalmi karrierjét állítja elének (*Making Heroes out of Crusaders: The Literary Afterlife of Crusade Participants in the Chanson d'Antioche*). Ezt az irodalomtörténeti megközelítést folytatja a régi francia epikus ciklus kapcsán Carol Sweetenham (*The Cannibals and the Count: the First Crusade as a Drama of Salvation in the Old French Crusade Cycle*). Végül a kötet utolsó írásai a téma látványos lezárását ígérik Ruth Bartal (Tel-Aviv University) gazdagon illusztrálta írásával a szaracénok korabeli megjelenéséről a szobrászatban (*The Image of the Saracen in Romanesque Sculpture: Literary and Visual Perceptions*), míg Robert Irwin (School of Oriental and African Studies, University of London) a legújabb kori és kortárs, a témával foglalkozó filmes és szépirodalmi alkotásokat veszi számba Walter Scott 1831-es *Count Robert of Paris*-e óta (*History, Fiction and Film: Islam Faces the Crusaders*).

A kötet a nyugati könyvkiadásban megszokott sok nézőpontú megközelítést kínálja a had-, politika-, egyház-, irodalom-, művészet- és recepciótörténet szempontjaival, kitekintve a családtörténet, a judaisztika és az orientalisztika területeire, egyúttal jelezve, hogy a steril hadtörténet már nem piacképes. Ennek megfelelően a kötet olvasóközönsége és az oktatásban való hasznosíthatósága is igen sokrétű.

Veszprémy László

⁴ E források jó része olvasható Az első és második keresztes hadjárat korának forrásai című, fentebb idézett munkában.